

Fokozott figyelem

A törvényességi felügyelet tapasztalatai

A büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészi munka a közelmúlt jogalkotásának következményeként jelentős változáson ment keresztül. Az új törvények, miniszteri rendeletek által előírt feladatok miatt az ügyész ezen alkotmányos szerepe felértékelődött. Napjainkban a büntetés-végrehajtási jog reneszánszát éli, ami a bv. jog valamennyi alkalmazója számára komoly kihívás. A folyamat az 1993. évi XXXII. törvény megalkotásával kezdődött, és napjainkban is tart. 1998 áprilisában lépett hatályba a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM-rendelet, megalkotás előtt áll a fogvatartottak munkavédelmére vonatkozó miniszteri rendelet. 2000. január elsején lép hatályba a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, amelynek több rendelkezése – például az előzetes letartóztatásra vonatkozó részre – szintén lecsapódik a büntetés-végrehajtás területén.

Megtörténtek az első lépések az új bv. törvény előkészítésére, elkezdte munkáját a koncepciót kidolgozó munkabizottság.

A bővülő feladatokat jól érzékelteti, hogy 1996-ban 32%-kal megnőtt az ügyészi vizsgálatok száma, s ezt a szintet sikerült 1997-ben is megtartani, mintegy 1600 vizsgálatot végezve el.

Így például az ügyészek megvizsgálták a fogva tartás során bekövetkezett rendkívüli eseményeket (szökés, más bűncselekmény, haláleset stb.). Mulasztás, visszaélés, bűncselekmény gyanúja esetén a felelősségre vonás érdekében eljárak, a hasonló esetek megelőzése reményében is intézkedtek. Ezzel összefüggésben került kiadásra a legfőbb ügyész helyettesének 2/1997. (ÜK. 1998/1.)

LÜh. körlevele a bv. intézetekben és a rendőrségi fogdáknak bekövetkezett rendkívüli és egyéb eseményekkel kapcsolatos jelentéstételi kötelezettségről. A körlevél alapjául a rendkívüli és egyéb események jelentésének szabályozásáról szóló 0152/1997. (IK. Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés szolgált.

A bv. felügyeleti ügyészek az elmúlt évben 7337 bv. bírói határozattal kapcsolatos eljárásban nyilatkozattevőként vagy indítványozóként működtek közre, 3334 bv. bírói tárgyaláson és meghallgatáson vettek részt. Az ügyészek által meghallgatott fogvatartottak száma közel 7000 volt, a törvényesség helyreállítása érdekében 668 esetben került sor bv. felügyeleti ügyészi intézkedésre.

Jelentős feladat a büntetés-végrehajtás-

sal kapcsolatos kérelmek, panaszok, bejelentések intézése, amelyek kis részét írásban juttatták el az ügyészségre, ennek többszöröse volt a fogvatartottak ügyészi meghallgatása alkalmával szóban előterjesztett és feljegyzésben rögzített ilyen ügyek száma.

Az ügyészségekhez eljuttatott kérelmek többsége azt szeretné elérni, hogy az elítéltek a lakóhelyükhöz legközelebb eső börtönben töltsék büntetésüket, közel maradjanak családjukhoz, általában ahhoz a társadalmi környezethez, amelybe majd visszakerülnek.

Az írásban benyújtott kérelmek száma éves átlagban csökkent, a szóban előadott kérelmeké viszont tovább nőtt. A törvényesség helyreállítása érdekében tett intézkedések száma több mint 50%-kal emelkedett.

Az ügyész a tágabb értelemben vett büntetőeljárás minden szakaszában jelen van, a fogvatartottak kérdésére – az eljárás bármelyik szakaszával kapcsolatos is – nyomban vagy rövid időn belül válaszokat tud adni, így még az ügyek állásáról is, aminek megnyugtató hatása van. Megállapítható, hogy a fogvatartottak részéről felmerülő kérelmek, panaszok 80-90%-a nem a büntetés végrehajtásával, hanem az ellenük folyamatban lévő büntetőeljárással kapcsolatos.

A végrehajtó szervtől független, külső jogi hatóság munkája a jövőben sem látszik nélkülözhetőnek, amit a nemzetközi egyezmények is kifejezésre juttatnak.

Ezzel összefüggésben szükséges kiemelni, hogy a vállalt nemzetközi kötelezettségek részei a magyar jognak, így a magyar bv. jognak is. Ahogy azonban nincs Európában egységes büntetőeljárási jog, ugyanúgy nincs egységes büntetés-végre-

hajtási jog sem. Ezért nem a különböző, hanem az azonos jogyekre célszerű figyelni.

A bánásmód felügyelete

A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény alapján létrehozott európai ellenőrző bizottság magyarországi látogatása során megfogalmazott ajánlásokból is kitűnt, milyen fontos szerepe van az ügyészi törvényességi felügyeleti tevékenységnek a jogvédelemben.

A CPT jelentésében úgy ítélte meg, hogy Magyarországon a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete jól szabályozott, a bv. felügyeleti ügyészek rendszeres ellenőrzése a fogva tartó szerveknél jelentősen hozzájárulhat a bántalmazás megelőzéséhez is. Ezért javasolta, hogy az ügyészség a jövőben erre az eddigieknél nagyobb figyelmet fordítson.

A CPT – amikor Magyarországon jár – tetszését nyilvánította, és jelentésében is rögzítette a jogvédelem ezen jó formáját. Magyarországi laikus elemek, szervezetek nemegyszer sajnos valótlan tényeket is közzétesznek, a valóságot eltorzító kép nehezíti a helyzet tárgyilagos megítélését, a valós helyzet elfogadtatását, a valóban szükséges intézkedések megtételét, ezáltal közvetve ronthatják a CPT tevékenységét is.

A CPT Magyarországon tett látogatásakor megfogalmazottaknak megfelelően az ügyészség minden év elején felméri a bánásmód törvényességének elmúlt évi helyzetét.

Megállapítható, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód – a vizsgálatok során feltárt eseti hiányosságoktól eltekintve – országosan általában 1997-ben is megfelelt a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott követelményeknek, valamint a hatályos

jogszabályokban előírtaknak. A főügyészségek a havi rendszerességgel megtartott vizsgálataik során a feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették.

1997-ben a fogvatartottak a bánásmóddal összefüggésben 319 panaszt, kérelmet, feljelentést terjesztettek elő. Ezek különböző sérelmekre vonatkoztak; leginkább az elfogás, az előállítás, a kihallgatás során előforduló bántalmazást, az alkalmazott hangnemet kifogásolták.

Megállapítható volt továbbá az is, hogy az ügyészi szervekhez összességében beérkezett fogvatartotti panaszoknak csak töredékét képezték azok, amelyek kifejezetten a bánásmóddal voltak összefüggésben, zömmel az eljárás elhúzódsát, az ügy előadójával való kapcsolattartás hiányát, valamint a fogvatartottak jogi helyzetére vonatkozó egyéb kérdéseket érintették.

A fogvatartottak – büntetőfeljelentésnek nem minősülő – panaszai általában nem a bv. intézet, illetve a rendőrségi fogdák személyzetének magatartásával kapcsolatosak, hanem a folyamatban lévő nyomozás, a kihallgató vagy az előállító rendőrök eljárásával. Előfordult azonban, amikor a fogvatartott a sanyargatását, lelki kényszer alkalmazását sérelmezte.

Az egyik intézetben fogva tartott négy elítélt például 1997 nyarán több esetben panaszolta, hogy az intézet parancsnoka és parancsnokhelyettese jogellenes utasítást adott ki hajuk levágására. A bv. országos parancsnoka a fogvatartottak panaszának helyt adva megállapította, hogy az intézet olyan követelményt támasztott, amelynek nincs jogszabályi alapja.

A bánásmód körében előterjesztett panaszok kivizsgálása megtörtént, olyan eset nem volt megállapítható, amikor a fogvatartottat

panasza, kérelme vagy feljelentése miatt érte volna hátrányos bánásmód.

A büntetés-végrehajtás személyi állományával szemben 1997-ben hétszer került sor büntetőeljárás megindítására a Btk. 226. §-ába ütköző hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás bűncselekmény miatt, amelyből két esetben a nyomozás megtagadására, ötször pedig a nyomozás megszüntetésére került sor.

A törvénysértő bánásmód miatt indult büntetőeljárások számán belül a vádemelések aránylag csekély száma, a nyomozás megtagadásának és megszüntetésének zöme általában arra vezethető vissza, hogy a fogvatartottak állításaikat nem tudják megfelelően bizonyítani, ennek érdekében nem is mindig működnek együtt az illetékes hatóságokkal.

A vizsgálatok megállapításai szerint a fegyelmi eljárások elrendelésére és lefolytatására országosan nincs egységes gyakorlat abban a kérdésben, hogy el kell-e rendelni, illetve le kell-e folytatni a fegyelmi eljárást minden olyan esetben, amikor a büntetés-végrehajtás személyi állományába tartozó dolgozóval szemben azonos cselekmény miatt büntetőeljárás is indult.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi CVI. törvénnyel, valamint az 1996. évi CXXIV. törvénnyel módosított 1996. évi XLIII. törvény 119. § (1) bekezdése értelmében fegyvelmsértést követ el, és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állományú tagját, ha a szolgálati viszonytal kapcsolatos kötelezettségét vétkesen megszegi. A törvény rendelkezéseit – az 1. § (1) bek. alapján – a rendőrség, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjainak szolgálati jogviszonyára is alkalmazni kell.

A fenti törvényi rendelkezések értel-

mében, ha a hivatásos állomány tagja ellen a szolgálati viszonytal összefüggésben tanúsított magatartása miatt büntetőeljárás indul, minden esetben el kell rendelni a fegyelmi eljárást is. Ilyenkor – az eset összes körülményének gondos mérlegelését követően – kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy indokolt-e a fegyelmi eljárásnak a 131. § (2) bekezdése c) pontja alapján történő felfüggesztése a büntetőeljárás jogerős befejezéséig.

Az ügyészi vizsgálatok megállapításai szerint számos esetben nem rendelik el a fegyelmi eljárást, amikor a hivatásos állomány tagjával szemben a szolgálati viszonyból eredő kötelezettségeivel összefüggő bűncselekmény miatt indul büntetőeljárás. Az okokat keresve megállapítható, hogy általában akkor marad el, ha a büntetőeljárás nem a szolgálati felettes, hanem más (például fogvatartott) feljelentése alapján indul. Ilyenkor ugyanis az érintett személy illetékes parancsnoka csak abban az esetben értesül a büntetőeljárásról, amikor az ügyészségi nyomozóhivatal – az ügyészségi nyomozásról szóló 10/1995. (ÜK. 12.) LÜ-utasítás 15. §-a alapján – tájékoztatja a hivatásos állományú tag gyanúsítottkénti kihallgatásáról.

Ha az eljárást anélkül szüntetik meg, hogy az érintett gyanúsítottkénti bevonására az eljárásban sor kerülne, a fegyelmi eljárás megindítására jogosult nem szerez tudomást a büntetőeljárásról. Ez alól az az eset képezhet kivételt, amikor a rendőrt vagy bv. őrt az eljárásban tanúkénti kihallgatásra a Be. 112. § (5) bekezdése alapján előljárója útján idézik, valamint ha a nyomozó hatóság teljesíti a Be. 117. § (1) bekezdésében szereplő szignalizációs kötelezettségét.

A büntetés-végrehajtási szervezet szolgálati szabályzatáról szóló 21/1997. (VII.

8.) IM-rendelet 7. §-a (3) bekezdésének b) pontja előírja az alárendelt számára, hogy szolgálati előljárójának írásban jelentse, amennyiben vele szemben bűncselekmény vagy szabálysértés miatt intézkedés történt.

E jogszabályi rendelkezésekből következően a hivatásos állomány tagjaival szemben fennálló jelentési kötelezettség értelemszerűen a gyanúsítottkénti közlés időpontjától áll fenn, ennek hiányában a szolgálati előljárója tőle sem értesülhet a büntetőeljárásról.

Figyelemmel arra, hogy a fegyelmi eljárás elrendelése, illetve lefolytatása azokban az esetekben is szükséges lehet, amikor a büntetőeljárást az érintett gyanúsítottkénti bevonása nélkül szüntetik meg, ezért felmerülhet az érintett legfőbb ügyészi utasítás hivatkozott rendelkezéseinek felülvizsgálata.

Előzetes letartóztatás

A büntetés-végrehajtási jog gyakorlásának harmonizációját is negatívan érinti az előzetesen letartóztatottak számának alakulása, az eljárás elhúzódnása. Az átlagosan egy-egy napon mintegy 9500 jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetést töltőhöz viszonyítva még mindig magas arányt (46,47%) jelentenek az ugyanabban az időpontban előzetes letartóztatásban lévő személyek (bv. intézetben és rendőrségi fogdában lévőköt együtt számítva). Ezzel szorosán összefügg az intézetek telítettsége. Megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek többsége zsúfolt. Különösen nehéz ilyen szempontból az előzetesen letartóztatottak elhelyezésére szolgáló intézetek helyzete, ahol az átlagos telítettség a 150%-ot is meghaladja.

Öt büntetés-végrehajtási intézetben a

fogvatartottak száma több mint kétszerese az elhelyezhető létszámnak, a Veszprém Megyei Bv. Intézetben pedig tartósan 300% feletti a telítettség.

A zsúfoltság veszélyeztetheti a fogvatartás rendjét, biztonságát, kedvezőtlenül befolyásolja a fogvatartottak körülményeit is.

Ezen helyzet – a bűnözés várható jövőbeni alakulására, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény büntetés-végrehajtást érintő rendelkezéseire is figyelemmel – törvényességi szempontból aggasztónak tekinthető.

Ismert, hogy a kérdés megnyugtató rendezését a büntetés-végrehajtás hosszútávú fejlesztési programjának megvalósítása eredményezheti. Álláspontunk szerint azonban a helyzet javítása érdekében olyan megoldások keresése indokolt, amelyek – különösen a legszűfoltabb intézetek tekintetében – a telítettség enyhítését lehetővé teszik.

A legtöbb probléma, panasz az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatban merült és merül fel.

Befogadás

A gyakorlatban téves jogszabály-értelmezéshez, -alkalmazáshoz vezetett a védelemhez való jog gyakorlása biztosításának tárgyában kiadott 10023/1997. Bv. Országos Parancsnoki Körlevél 2. pontjában foglalt iránymutatás, mely szerint „6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 234. § (1) bekezdése értelmében a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig felmért korú előzetesen letartóztatott csak a bíróság végzése alapján kiállított értesítés és az ügyészi rendelvénnyel fogadható be. Ügyészi rendelvénnyel hiányában a befogadást meg kell tagadni.”

Megtörtént a gyakorlatban, hogy a bíróság a tárgyalás előkészítését követően kibocsátott elfogatóparancs alapján előállított terhelteket tartóztatott le, és a bv. intézet nem a bíróságtól, hanem az ügyészségtől kérte a befogadáshoz szükséges rendelvényt, annak elenére, hogy a rendelkezési jog gyakorlása az eljárás külön szakaszában már a bíróság hatáskörébe tartozott. A Bv. tvr. 116. § (1) bekezdése értelmében a bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig kell a bv. intézetben az előzetes letartóztatást az ügyész rendelkezése alapján és annak megfelelően végrehajtani. Az ügyész ezen időpontig jogosult és köteles a Bv. szabályzat 234. § (1) bekezdésében előírt rendelvénnyel kiállítására. Ezt követően a rendelkezési jogot a bíróság gyakorolja függetlenül attól, hogy az előzetes letartóztatás elrendelését megelőzte-e elfogatóparancs kiadása.

Kapcsolattartás

Visszatérő kérdés a telefonhasználat problémája. Felmerült, hogy az előzetes letartóztatásban lévő tarthatnak-e kapcsolatot telefonkészüléken hozzátartozóikkal abban az esetben, ha a kapcsolattartás ellenőrzését az illetékes ügyész nem tartja fenn magának.

A Bv. tvr. rendelkezései értelmében az elítélt ellenőrzés mellett jogosult a bv. intézet lehetőségei szerint távbeszélő használatára.

A Bv. tvr. 118. §-a tartalmazza az előzetesen letartóztatottat megillető jogok felsorolását. Ezek között nevesítve nem szerepel a telefonhasználat joga. Tekintettel azonban arra, hogy a telefonhasználat is a kapcsolattartás egyik formája, hozzátartozóival pedig a törvényi feltételek mellett az előzetesen letartóztatott is jogosult (levele-

zés, látogatás, csomagküldés) kapcsolatot tartani, súlyosabb jogkorlátozás nem érheti, mint az elítéltet.

A kérdést a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 244. § (2) és a 245. § (3) bekezdése egyértelműen rendezi. Ennek értelmében a védőn kívül más személlyel csak az ügyész és a bíró külön engedélyével beszélhet telefonon a letartóztatott. Nem elég tehát, ha a rendelkezési jog gyakorlója a rendelvényen nem tiltotta el a kapcsolattartástól, ehhez kifejezett engedély szükséges. Figyelemmel arra, hogy a Be. 97. § (2) bekezdésének b) pontja értelmében az előzetesen letartóztatott hozzátartozójával szóban és írásban ellenőrzés mellett érintkezhet, amennyiben az ügyész az ellenőrzés lehetőségével nem kíván élni, a távbeszélőn történő kapcsolattartást az intézetnek kell ellenőriznie.

Kérdés, hogy ha a fogvatartott a kérelmi lapon több (akár tíz) személyt is megjelölt, akikkel telefonbeszélgetést kíván folytatni, ilyenkor a nyomozás törvényessége feletti felügyeletet gyakorló ügyész kikkel engedélyezze a telefonbeszélgetést, van-e jogszabályi akadálya annak, hogy az engedély akár ilyen széles körre is kiterjedjen. Figyelemmel arra, hogy a Bv. tvr. 118. § (2) bekezdése értelmében az előzetesen letartóztatott kapcsolattartása csak a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható, és a telefonhasználat lényegében a kapcsolattartás speciális esetének tekinthető, ezért a rendelkezési jog gyakorlója általi engedély megtagadásának akkor lehet helye, ha az érintett személlyel való telefonbeszélgetés a büntetőeljárás eredményességét veszélyeztetné. Ha erre adat nem merült fel az eljárás korábbi szakaszában, az ilyen tartalmú engedély megadásának nincs törvényi akadálya. Ha a fogvatartott

kapcsolattartását akár a rendőrségi fogdán, akár a bv. intézetben a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozzák, az ilyen tartalmú rendelkezéssel szemben a Be. vonatkozó szabályai alapján jogorvoslatnak van helye.

Problémaként vetődött fel, hogy a magánelzárást töltő előzetesen letartóztatott hogyan érintkezhet telefonon védőjével, különösen, ha a telefonkészülék az épületben távol – más szinten – van elhelyezve.

Korlátozni ezt a jogot nem szabad, a fogvatartottat oda kell kísérni a telefonhoz. Csak a Bv. tvr. 42. § (6) bekezdésében tételesen felsorolt jogok gyakorlása függeszthető fel erre az időre, ezek között pedig a védővel való kapcsolat nem szerepel. A telefonálás rendjét pontosan szabályozni kell az intézet házirendjében. A házirend tükrözi az intézet sajátosságait és azt, hogy milyen lehetőségek vannak a telefonálás biztosítására.

Előfordult, hogy telefonálási kérelmükre az előzetesen letartóztatottak a rendelkezési jogkört gyakorló bíróságtól nem kaptak választ. Volt rá eset, hogy az ügyész megkeresésére a bíróságon közölték, hogy szóban tájékoztatták a fogvatartottakat hozzájárulásukról, de az intézetet nem, mert nem volt tudomásuk ennek szükségességéről. Az ügyész felhívta a bíróság figyelmét arra, hogy a döntésről a bv. intézetet írásban szükséges tájékoztatni.

A levelezéshez szükséges eszközöket biztosítani kell a jogorvoslattal élés érdekében. A fogvatartottak az egyik bv. intézetben arra hivatkozással, hogy nem kaptak levélpapírt, egészségügyi papíron terjesztették elő panaszukat a bv. felügyeleti ügyésznek. Ezt semmi nem indokolta konkrét esetben. Panasszal élhettek volna a parancsnoknál, meghallgatást kérhettek

volna a bv. felügyeleti ügyésztől. Fokozott gondot kell fordítani a fogvatartottak jogorvoslati jogának érvényesülésére, beleértve az ehhez szükséges eszközök biztosítását is.

Változatlanul probléma, hogy egyes bíróságok határozataikat magyar nyelven küldik meg a magyarul nem tudó külföldi állampolgároknak. A 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 224. § (3) bekezdése szerint a külföldi elítélttel szembeni büntetőeljárásban a *tolmácsköltség* viselésére a Be. szabályait kell alkalmazni, tehát az a hatóság viseli a költségeket, amelynek eljárása során az felmerül. Arra is van példa, hogy a bíróság által adott tolmácslista és konkrét intézkedés alapján a bv. intézet megszervezi a tolmács behívását, a határozat idegen nyelvű kihirdetését, majd igazolja, hogy az megtörtént, és ennek alapján a bíróság a jogosultnak kifizeti a tolmácsdíjat.

A *védekezéshez való jog* gyakorlásának biztosítása terén nem tapasztalható változás abban a vonatkozásban, hogy a kirendelt védők a védenccikkel a kapcsolat csak nagyon szűrványosan vagy egyáltalán nem tartják, a fogvatartottak az ügyészi vizsgálatkor rendszeresen terjesztenek elő ilyen panaszokat. E körben talán az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény eredményezhet előrelépést.

Az előzetes megszakítása

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 257. § (1) bekezdése értelmében, ha az előzetesen letartóztatottal szemben a bíróság más ügyben szabadságvesztés végrehajtását rendeli el – kivéve a szabadságvesztésre átváltottatott közérdekű munkát vagy pénzbün-

tetést –, az intézet a szabadságvesztést hajtja végre. A (3) bekezdés előírja, hogy ha a szabadságvesztés végrehajtása alatt az előzetes letartóztatás tartama nem jár le, vagy azt nem szüntetik meg, a szabadságvesztés lejárta után az előzetes letartóztatás végrehajtását folyamatosan folytatni kell.

A vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időpontig tart. Ha a megszakítás kapcsán foganatba vett szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás. Abban az esetben viszont, ha a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatástól az időponttól megszűntnek kell tekinteni. A vádirat benyújtását követően elrendelt vagy meghosszabbított előzetes letartóztatásnak naptári napban meghatározott időtartama nincs, az az ügdyöntő határozat megszüntetéséig, illetve az eljárás jogerős befejezéséig tart. Ezekben az esetekben tehát az előzetes letartóztatást megszakító szabadságvesztés kitöltését követően foganatba vehető az előzetes letartóztatás hátralévő része.

Előállítás, átszállítás

A 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 237. §-a (1) bekezdésének e) pontja értelmében a büntetőeljárás szakaszától függően az ügyész, illetve a bíróság dönt az előzetesen letartóztatott előállításáról, a nyomozó szerveknek történő kiadásáról, az intézetben való kihallgatásáról. A nyomozó szervek számára történő kiadás nemcsak a

„más” nyomozó hatóságokat kell érteni, hanem az ügyben eljáró nyomozó hatóságot is. A vonatkozó jogi szabályozás ugyanis olyan egyértelmű rendelkezést tartalmaz az előzetesen letartóztatott nyomozó szervek részére történő kiadásának engedélyezése tárgyában, amelynek megszorító értelmezésére nincs lehetőség. A vonatkozó jogszabályi előírásokkal azonban nem ellentétes a nyomozó hatóságnak az adott ügyre vonatkozó nyomozási tervéhez igazodva többszöri, de konkrét napokat megjelölő kiadásra szóló kérelme, mert ebben az esetben az ügyésznek tudomása van arról, hogy az előzetesen letartóztatottat mely napon adták ki a nyomozó hatóságnak. Annak sincs jogszabályi akadálya, hogy a kiadás több, egymást követő napra szóljon.

A Bv. szabályzat 137. § (1) bekezdésének f) pontja kimondja, hogy a büntetőeljárás szakaszától függően az ügyész, illetve a bíróság dönt az előzetesen letartóztatott más intézetbe való átszállításáról, kivéve a Bv. Központi Kórházba vagy az IMEI-be történő orvosilag indokolt, sürgős átszállítást. A fenti jogszabályi rendelkezés értelmezésével kapcsolatban merült fel, hogy ilyen esetben mikor nincs szükség ügyészi rendvényre, mikor elégséges, ha az ügyész az átszállításról utólag értesül. A miniszteri rendelet fő szabályaként megköveteli a rendelkezési jog gyakorlójának a döntését, ha az előzetesen letartóztatottat más intézetbe kívánják átszállítani. E körben a jogalkotó nyilvánvalóan azért vette ki a Bv. Központi Kórházba vagy az IMEI-be történő orvosilag indokolt sürgős átszállítás esetét, hogy amennyiben annak feltételei fennállnak, az ügyészi rendvény beszerzése miatt a beteg érdekében az átszállítás ne szenvedjen késedelmet. Az átszállítás sürgőssége vonatkozásában az or-

vos véleménye a meghatározó szempont. Ilyenkor tehát nem szükséges az ügyész előzetes engedélye az átszállításhoz, amennyiben azonban az intézet mégis megkeresi az ügyészt, nem zárkozhat el ilyen esetben sem a rendelkezési jog gyakorlásától.

A Bv. szabályzat 237. § (1) bekezdés e) pontjában írtakkal kapcsolatban a gyakorlatban probléma merült fel annak értelmezési körében, hogy vajon az Ügyészségi Nyomozóhivatal, illetve a nyomozó ügyész rendelkezésre jogosult-e. A kérdés jelentőségét az adja, hogy adott esetben fontos nyomozási érdekek kerülhetnének veszélybe. Jelentős késedelmet szenvedhetne vagy lehetetlenné válna olyan egyes sürgős nyomozási cselekmények elvégzése, mint például az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsított haladéktalan kihallgatása, előre nem tervezhető, de azonnal esedékes szembesítése stb. A Bv. tvr. 16. § (1) bekezdése, továbbá a Bv. szabályzat 237. § (1) bekezdése – a rendelkezési jogkör gyakorlóit megjelölve – megkülönböztetés nélkül tesz említést az ügyészről. E jogszabályok a döntésre jogosultak köréből az ügyészségi nyomozóhivatalok ügyészeit nem zárják ki. Az előbbiekre figyelemmel a jogszabályoknak és a gyakorlati igényeknek megfelelő jogértelmezéssel az Ügyészségi Nyomozóhivatal (a nyomozó ügyész) intézkedhet a hivatal által nyomozott ügyben az előzetesen letartóztatottnak az Ügyészségi Nyomozóhivatalhoz történő előállítására, az intézetből a hivatal részére történő kiadása, illetőleg az intézetben az Ügyészségi Nyomozóhivatal által való kihallgatása iránt.

Az Ügyészségi Nyomozóhivatal (nyomozó ügyész) a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet 235. § (1) bekezdés e) pontjában a megjelölt körben csak a Hivatal által nyo-

mozott ügyekben előzetes letartóztatásba helyezett – és a bv. intézetben fogva tartott – gyanúsítottak esetében is csak a nyomozás befejezéséig intézkedhet.

A szóban forgó jogosultságokat a nyomozóhivatal (nyomozó ügyész) a nyomozás érdekének biztosítására gyakorolhatja, ezért azok további korlátja, hogy az említett körben az előállított, illetve kiadott előzetesen letartóztatottat a nyomozási cselekmény elvégzése után a bv. intézetbe haladéktalanul vissza kell szállítani.

Fogantatba vétel, elévülés

A közvélemény a bűnözésre válaszként súlyos, kemény szankciókat igényel. Büntetési rendszerünkben a szabadságvesztés a legsúlyosabb szankció. A szabadságvesztés fogantatba vételének törvényességi felügyelete során nem egy esetben tapasztalható, hogy a jogerős büntetés végrehajtása azért marad el, illetve azért húzódik el, mert a bíróság törvénysértő módon engedélyez halasztást az elítélt számára. A szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére adható halasztás részletes szabályait a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra háruló feladatokról szóló módosított 107/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 116–117. §-a tartalmazza. Ennek értelmében a két évet meghaladó szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére halasztás csak az elítélt életét közvetlenül veszélyeztető betegség esetén adható, ha a betegséget orvosi bizonyítvány, illetve igazságügyi orvos szakértői vélemény igazolja. Előfordult, hogy a halasztás engedélyezésére a fenti rendelkezés megsértésével került sor.

A Be. 398. § (5) bekezdése értelmében a tanács elnökének a büntetés végrehajtásá-

nak elhalasztása tárgyában hozott határozata ellen nincs helye fellebbezésnek. A törvényi tilalomra figyelemmel a törvénysértő bírói határozattal szemben tehát nincs jogorvoslati lehetőség. Az ügyész jogszabályi felhatalmazás hiányában nem élhet a fellebbezés lehetőségével, a halasztás tárgyában hozott bírósági határozatot meg sem kapja. A büntetés akkor éri el a törvényben meghatározott célját, ha azt a jogerőre emelkedést követően nyomban végrehajtják. Alapvető garanciális, büntető igazságszolgáltatási érdekek fűződnek ahhoz, hogy a végrehajtás megkezdésének elhalasztására csak a jogszabályban meghatározott esetben kerülhessen sor. A gyakorlati tapasztalatok szerint – amint arra az ügyészi vizsgálatok is rámutattak – elkerülhetők lennének a törvényességi szempontból nemkívánatos esetek, ha a törvény biztosítaná ilyen esetben is az elítélt és az ügyész számára a fellebbezés lehetőségét. A fentiekre figyelemmel a Legfőbb Ügyészség kezdeményezte az Igazságügyi Minisztériumnál a Be. 398. § (5) bekezdésének az előbbiektől szerinti módosítását. A fogantatba vétellel kapcsolatos szabályozás megváltoztatására irányuló javaslat azonban sajnálatosan nem részesült támogatásban. Az új Be. 595. § (3) bekezdése továbbra is kimondja, hogy a halasztás tárgyában hozott határozat ellen nincs helye fellebbezésnek. A fogantatba vétel ütemében változás továbbra sem észlelhető, sőt egy-két kirívó mulasztás még a közvéleményt is felháborítja. Sajnos a bv. felügyeleti ügyésznek – jogszabályi felhatalmazás és jogi eszköz híján – ezt megakadályozni nincs lehetősége.

Az engedély nélkül eltávozott elítélt esetében az elévülés kérdése is vizsgálán-dó. A hatóságnak azonban nem mindegyik

aktusa szakítja félbe az elévülést. Csupán olyan eljárási cselekmények sorolhatók ide, amelyek a büntetőeljárás előbbrevitelére irányulnak. A belső hivatali intézkedéseknek (a nyilvántartási idő meghosszabbítása, megkeresések intézése más hatóságokhoz stb.), továbbá közkegyelem tárgyában hozott deklaratív végzésnek nincs ilyen joghatása. Ellenben minden olyan aktus, amely az elkövető felelősségre vonására irányul, félbeszakítja az elévülést. (Ilyen például az elfogató parancs kibocsátása, előzetes letartóztatás elrendelése, vádemelés, első ízben elrendelt lakhelykutató stb.).

Ha az elkövető több bűncselekmény miatt is felelősséggel tartozik, akkor az egyik elévülését nem szakítja félbe az a tény, hogy a másik bűncselekmény miatt büntetőeljárási cselekményt foganatosítottak az elkövető ellen.

Jogorvoslati jog

Ha a rendelkezési jog gyakorlója az előzetesen letartóztatott hozzátartozókkal való kapcsolattartási jogát korlátozza, a rendelkezés ellen jogorvoslatnak van helye. A Be. 7. §-a értelmében a hatóságok határozatai és intézkedései ellen, illetőleg az intézkedés elmulasztása miatt – ha a törvény kivételt nem tesz – jogorvoslatnak van helye. A Magyar Köztársaság alkotmánya biztosítja a *szabadsághoz való jogot* és a *magántitok* védelmét. Ezek olyan alapvető emberi, illetőleg állampolgári jogok, amelyek korlátozására csak törvényben meghatározott okok és eljárás alapján kerülhet sor. Ebből következően a büntetőügyekben eljáró hatóságok az említett jogok korlátozásáról határozati formában rendelkezhetnek, amelyeknek szükségszerű tartalmi kellé-

ke a jogorvoslati jogosultsággal kapcsolatos hatósági közlés is. Ez következik a Be. 4. § (3) bekezdésének, valamint 116. § (3) bekezdésének előírásából is.

A Bv. tvr. 2. § (4) bekezdése értelmében az elítéltet a büntetés és az intézkedés végrehajtása során jogorvoslati jog illeti meg. A Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény 1. §-ában megállapított normaszöveg annyiban tér el a korábbi szabályozástól, hogy ott jogorvoslati jog helyett *panaszjog* szerepel. Az általánosabb megfogalmazást az indokolta, hogy a fogvatartott a törvényben részletesen szabályozott esetekben nem panasszal, hanem bíróságnál előterjeszhető *fellebbezéssel* élhet a büntetés, illetőleg az intézkedés végrehajtása során hozott határozat ellen. A jogorvoslati jog tehát tágabb fogalom, mint a panaszjog intézménye, amely annak – a fellebbezés mellett – csak egyik, bár semmiel sem csekélyebb jelentőségű komponense. Fellebbezés mellett az elítéltet megillető – és az ügyésznél is előterjeszhető – panasz jogáról a Bv. tvr. módosított 36. § (1) bekezdés g) pontja rendelkezik. Ennek értelmében az elítélt jogosult a bv. intézetben a büntetés-végrehajtástól független szervnél közérdekű bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére. A panaszok egy része a bv. intézetben belül kerül előterjesztésre és rendezésre, azok a külső törvényességi kontroll szerepét betöltő ügyészhez el sem jutnak. Lehetőség van azonban arra is, hogy a fogvatartott panaszával közvetlenül forduljon a bv. felügyeleti ügyészhez, vagy a bv. intézetben előterjesztett panaszának elbírálását sérelmezze az ügyésznél. Az első esetben a bv. felügyeleti ügyész a panaszt maga vizsgálja ki és teszi meg a szükséges intézkedést, illetve eljuttatja elbírálásra az illetékeshez. Második esetben a pa-

nasz korábbi elbírálásával kapcsolatos eljárás törvényességét ellenőrzi a bv. felügyeleti ügyész, mintegy további kontrollt gyakorolva. Amikor az ügyész a panaszt érdemben vizsgálja, jogorvoslati szerepet is ellát, amely azonban abban is különbözik a klasszikus értelemben vett processzuális jogorvoslattól, hogy nem tekinthető járulékosnak. Ha ugyanis a panaszban foglaltakkal kapcsolatban az ügyész jogszabálysértést állapít meg, akkor is köteles eljárni a törvényesség helyreállítása érdekében, ha az előterjesztő azt már nem kívánja. Az ügyészhez fordulás lehetősége természetesen nem érinti a panaszosnak azt a jogát, hogy emellett sérelmével a jogszabályban meghatározott más jogorvoslati fórumokhoz is forduljon.

Az ügyészhez fordulás mint jogorvoslati fórum kérdését vizsgálta többek között az Emberi Jogok Európai Bizottsága egy fogvatartott kontra Magyarország ügyben, amelyben hazánkat elmarasztalták. A bizottsági jelentés 122–123. pontja megállapítja, hogy „[...] az ügyészségről szóló törvény alapján az ügyészek illetékesek arra, hogy felügyeljék a fogva tartás körülményeinek és végrehajtásának törvényességét, hogy meghallgassák az elítélteket és megvizsgálják a büntetések végrehajtásával kapcsolatos panaszokat. Figyelembe véve a magyar alkotmányban rögzített jogi státusukat, az ügyészek a kormánytól függetlennek tekinthetők. Az ügyészek által nyújtott ellenőrzés hatékonyságát illetően a bizottság úgy véli, az ügyészségről szóló törvény szövegéből az következik, hogy az illetékes ügyész megkeresésének joga nincs korlátozva. Mi több, a büntetések végrehajtására illetékes szervek kötelesek az ügyész törvényességét biztosító utasításainak megfelelően cselekedni.

A bizottság úgy találja, bár az illetékes ügyész megkeresésének lehetősége a releváns jogi textusban homályosan megfogalmazott abban a tekintetben, hogy vajon kötelessége-e az ügyésznek az egyes panaszok kivizsgálása és hogy vajon a panaszosnak jogában áll-e ügyészi döntést kérni egyéni panaszát illetően, e kontrollmechanizmus a jelen ügyben hatékony jogorvoslatnak bizonyult. A bizottság ebben a kontextusban jegyzi meg, hogy a kérelmező ténylegesen élt az illetékes ügyészség megkeresésének lehetőségével, amely megvizsgálta a panaszát, és döntést is hozott arról. Igaz, az ügyészség elutasította a panaszt. Valamely jogorvoslatnak a 13. cikk szempontjából való hatékonysága azonban nem a kedvező döntés bizonyosságán múlik...

Bv. bírói eljárás

A bv. bírói eljárások körében indokolt kitérni a Btk. legutóbbi módosításával kapcsolatban a *feltételes szabadságra bocsáthatóság* új szabályára. A 47. § (3) bekezdése szerint a három évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén – különös méltánylást érdemlő esetben – a bíróság ítéletében akként rendelkezhet, hogy az elítélt a büntetése fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható, ha nem többszörös visszaeső. A Legfelsőbb Bírósággal is egyeztetett ügyészségi álláspont a következőkben összegezhető.

Ha a bíróság az ítéletben úgy rendelkezett, hogy az elítélt a büntetés fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható, de a bv. bíró a büntetés fele részének tényleges letöltése után nem részesíti őt ebben a kedvezményben, úgy az elítélt nem veszti el véglegesen a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, mert ez

esetben a Btk. 47. §-ának (2) bekezdése szerint kell eljárni. Tehát a bv. bírónak le kell folytatnia a Bv. tvr. 8. §-a szerinti eljárást, és az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának lehetőségét az általános szabályok szerint a végrehajtási fokozathoz igazodóan kell vizsgálnia.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezésénél az elítélt magatartása, családi körülményei mellett vizsgálni kell az elkövetett bűncselekményt, az elítélt személyiségét, az előéletét és a kiszabott büntetés mértékét. Ezekből kell következtetést levonni arra, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok keretei között a büntetés célja elérhető-e, és kellően szolgálja-e az enyhébb szabályok engedélyezése az elítélt szabadulása után a társadalomba beilleszkedését, az újabb bűncselekmények elkövetésétől való tartózkodását (BH 1995. évi 7. szám, 1996. évi 2. szám).

A bv. bíró a bv. intézet parancsnokát az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére irányuló előterjesztésben foglalt adatok kiegészítésére kötelezheti, de nyomozati cselekmények elvégzésére nem hívhatja fel, és a hivatásos pártfogót sem bízhatja meg azzal, hogy tanút hallgasson ki; az ilyen jellegű bizonyítást maga veszi fel, illetve az ügyészt keresi meg a szükséges bizonyítási eszközök felkutatása érdekében (BH 1997. évi 2. szám).

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását nem zárja ki, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás indul; ebben az esetben azonban az a korlátozás érvényesül, hogy a bv. intézetből nem távozhat el (Békes Megyei Bíróság Bf. 463/1995.).

Egy új eljárás megindulása nem lehet az alapja annak, hogy az elítéltet a korábbi megfelelő magatartással kiérdemelt eny-

hébb végrehajtási szabályok alkalmazásától megfossszák, csupán olyan jellegű intézkedéseket tesz lehetővé, amelyeknek az a célja, hogy az elítélt a hatóságok rendelkezésére álljon. Ilyen értelmezést támaszt alá a Bv. tvr. 28/A §-ának (3) bekezdése is, amely külön esetként szabályozza azt az eljárást, amikor az elítélt ellen újabb büntetőeljárás indul. Ekkor a bv. intézet parancsnoka intézkedik, hogy az elítélt ne távozhasson el az intézetből (BH. 1995. évi 6. szám, 332. számú határozat).

Gyakorlati tapasztalatok

A büntetés-végrehajtási szervek jogszerrű tevékenysége, a személyi állomány feladatainak előírások szerinti, színvonalas ellátása alapvetően meghatározza a büntetési cél elérését. Alapvető követelmény, hogy a büntetés-végrehajtás területén dolgozó valamennyi jogalkalmazó a befogadástól a szabadításig bezárólag megfelelően ismerje és alkalmazza a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. Az ügyészi törvényességi felügyeleti vizsgálatok tükrében a büntetés-végrehajtási napi feladatok ellátása során felmerülő főbb kívánalmak – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakban összegezhetők. Alapvető törvényességi követelmény, hogy hatályosuljanak a fogvatartottak befogadására vonatkozó jogszabályi rendelkezések, az intézetek személyi állománya a befogadáskor előírászerűen járjon el. Az elítélteket csak az ítéletben és a törvényben meghatározott hátrányok érhetik. A fogvatartottak állampolgári jogait csak annyiban szabad korlátozni, amennyiben a büntetési célhoz az elkerülhetetlen, s ennek a korlátozásnak a mértékét, határát a törvény pontosan tartalmazza.

Különösen figyelni kell arra, hogy a fogvatartottak az őket megillető büntetés-végrehajtási és büntetőeljárás jogokat megfelelően gyakorolhassák, ezzel kapcsolatban indokolatlan jogkorlátozás vagy hátrány ne jelentkezzen. A fogvatartottak jogainak biztosítása mellett meghatározó követelmény a jogszabályokban előírt kötelezettségek teljesítésének jogszerű megkövetelése. A fogvatartotti jogok biztosítása és a kötelezettségek megkövetelése csak a vonatkozó jogszabályi rendelkezések és egyéb előírások pontos ismeretében, a határozott, de emberséges fellépéssel, a törvényes bánásmód mindenkor szem előtt tartásával érhető el.

A fogvatartottakkal való törvényes bánásmódhoz hozzátartozik, nem szabad elűzni, hogy a fogvatartottak egymást bántalmazzák, sanyargassák. Az ilyen magatartással szemben következetesen fel kell lépni, és a jogszabály által előírt intézkedéseket haladéktalanul meg kell tenni.

A fogvatartottak jogi helyzetének biztosítása mellett alapvető jelentőségű a fogva tartás biztonsága, amelyet soha sem szabad figyelmen kívül hagyni.

A fogvatartottak nevelésének meghatározó eszköze a *jutalmazás* és a *fenyítés*. A jutalmazás kapcsán törekedni kell arra, hogy az mindig indokolt legyen, és megfelelően szolgálja a nevelés célját. E körben sem hagyható figyelmen kívül a *fokozatosság* elve, az intézet elhagyásával járó legkomolyabb jutalmakra csak kellően indokolt esetben kerülhet sor. Alapvető garanciális jelentőséggel bír, hogy aki ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban, az intézetet ilyen jogcímen ne hagyhassa el. A büntetés-végrehajtási intézet rendjét vét-

kesen megszegő fogvatartottal szemben feyelmi úton következetesen fel kell lépni.

A fogvatartottak közül különös figyelmet kell fordítani a fiatalokúakra és az előzetesen letartóztatottakra vonatkozó jogszabályi rendelkezések maradéktalan megtartására. Az utóbbiak kapcsán hangsúlyozni szükséges, hogy olyan fogvatartottakról van szó, akiknek jogi helyzete speciális, nem előrehozott büntetésüket töltik, hanem olyan személyek, akiknél sajátos büntetés-végrehajtási jogi és büntetőeljárás jogi szabályok hatályosulnak. Fokozott figyelmet kell tehát fordítani arra, hogy a letartóztatottak eljárás jogait – különösen a védekezéshez való jogot – megfelelően gyakorolhassák, ugyanakkor hatályosuljanak azok a korlátozások is, amelyek a büntetőeljárás eredményességét szolgálják.

A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyelete – amely bizonyos tekintetben elkülönül a többi ügyészi tevékenységtől, de egyben tartja a szoros munkakapcsolatot is – jelenti az állampolgárok, az elítéltek jogainak védelmét, de egyben az állam büntetőigénye érvényesülésének eszközét is, a társadalom és a többi állampolgár védelmét, az állami és más szervek, a személyek kötelezettségei teljesítésének kikényszerítését, a mindkét oldalú esetleges joggal való visszaélés kiküszöbölésének garanciáját. Célja a büntető határozat törvényes végrehajtásának elősegítése, de cél annak előmozdítása is, hogy az adott büntetés, büntetőjogi intézkedés betöltse rendeltetését, amit a törvényt sértések feltárásával, megelőzésével szolgál.

Lajtár István